

A Jézustársaság szervezete

Írta: LÁNYI EDE S. J.

A Jézustársaság szervezetét, alkotmányát megérteni annyi, mint ismerni e szerzet lényegét. Sokan kutatták ezt már négy évszázadon át, és milyen eltérő, többször egyenesen ellentétes eredményekre jutottak!

Még vérbeli, módszeresen dolgozó történetíróval is megtörténik, hogy túlságosan leegyszerűsít, elsiet, általánosít. Sokszor a kutató nem tud felülemelkedni saját, különleges szempontjain. Hiába, sem a csodálat, szeretet, lelkesedés, sem ellentétes világnézeti, vallási meggyőződés, érdek, irigység, gyűlölet nem szolgálják a szükséges tárgyilagosságot. Lesz alkalmunk alább erre nézve példaként felhozni Macaulay, Ranke, Makkai Sándor felfogását.

A népszerűsítő és regényes élénkséggel megírt művek közül az utóbbi években rendkívül figyelmet keltett *Fülöp-Miller, Macht und Geheimnis der Jesuiten* c. műve. Szerzője csakugyan meglepően éles szemmel végzi a lélektani analízist; de műve a naturalizmus felé való elrajzolás lett, mert a természetes lélektani mozzanatokon túl nem vette észre, vagy csak alig látta meg a természetfölötti, kegyelmi tényezőt és a különleges gondviselés vezetését. – *Kühnelt-Leddin Erik* pedig (*Jesuiten, Spiesser und Bolschewiken* c. művében) szinte a félelmetességig túlozza a Társaság szervezettségét, csodálatos együttműködését és az egyházi és világi katolicizmus minden más tényezőjére való hihetetlen hatalmát, befolyását.

Egy különbséget nekünk is nagyon meg kell szívlelnünk: más az alkotmányban megrajzolt, eszményi Társaság, más a történelemben megjelenő, konkrét élő és működő Társaság, a valóságos, egyéni jezsuiták. Az eszmény és megvalósulása között szükségképen van bizonyos távolság. Éppen azért csodálhatjuk talán a Társaságnak az alkotmányban megrajzolt eszményét, de e csodálatot nem vihetjük át minden további vizsgálat nélkül a történelmi Társaságra;

viszont az, ami az egyes személyekben visszatetszik, még nem vonhatja maga után az eszmény és a rendi szervezet aláértékelését. Igaz, hogy a jezsuita rend szervezetének éppen az az egyik saját-sága, hogy alkotója magában az alkotmányban is érvényesítette a saját tapasztalatából leszűrt elveit; így például, ahol a szegénység megtartásának módjáról, a testsanyargatásokról stb. szól.

Mi itt csak az ideális, eszményként elgondolt Jézustársaság lényegét kutatjuk. Ezt pedig semmi másból nem ismerhetjük meg, mint elsősorban írott és egyháziilag jóváhagyott alkotmányából. Ennek tökéletesebb megértésére jó ismerni Loyolai Szent Ignác lelki-gyakorlatainak szellemét, mert az alkotmány alapján e lelki-gyakorlatos szellemnek látható megtestesülése. És erre ismét a szent alapító személyiségének, lelki alkatának, belső fejlődésének meg-értése világít rá.

Itt tehát a Jézustársaság alkotmányát ismertetjük tartalma szerint s a tartalmi ismertetés után egy-két általánosabb gondolatot, kérdést és vitapontot érintünk.

A JÉZUSTÁRSASÁG ALKOTMÁNYÁT nyilvánosan hozzáférhető könyvek-ből, forrásművekből tanulmányozhatja bárki, a regényköltés erről a tárgyról ma már igazán menthetetlen.

A fő forrásmű: *Monumenta Ignatiana*, Series III. torn. II. (Romae 1936), *Sancti Ignatii de Loyola Constitutiones Societatis Jesu*. Vagy a könnyen kezelhető *Constitutiones Soc. Jesu cum declarationibus*. Romae, typis Vatic. 1908. és 1937. – A magyar közönség magyar nyel-ven főleg *Jablonkay Gábor S. J.* monumentális művéből (*Loyolai Szent Ignác élete és műve*, I., II.) ismerhette meg a Társaság alkotmányát, amilyen az az alapító életében volt.

Az alkotmány legrövidebb alakja a *Formula Instituti*, melyet 1540-ben III. Pál pápa, 1550-ben, kissé bővítve, III. Gyula ünnepélyes bullá-val erősített meg.

Az *Examen Generale* kis kézikönyv a belépni óhajtok számára, hogy abból ismerjék meg a rend lényegét. Magyarázó része utasításo-kat ad a jelentkező hivatását megvizsgáló rendtagok részére.

A főmű a *Constitutiones Societatis Jesu*, és mi is ennek tartalmi ismertetésére szorítkozunk.

A *Declarationes* címen az előbbieknél magyarázatait gyűjtötték egybe, a később elfogadott pótlásokkal és az esetleges változtatásokkal, melyeket oldal- és vonalalatti jegyzetek hoznak.

A *Constitutiók* rendszeres, rövid és mégis teljes képét adják a Tár-saságnak. A tíz főrész genetikusán, mintegy szemünk előtt keletkezeti a szerzetet, kezdve a belépni szándékozókkal, befejezve a renddel mint egésszel. Vegyük a főrészeket külön cím alatt!

A jelöltek

Az ezekre vonatkozó rendelkezések a minőségi kiválasztást szolgálják. – Mi itt egyáltalában csak egyes gondolatokat jelezhetünk; akit az igazolás is érdekel, utána nézhet az idézett művekben.

Már a laikus testvéreknél, azaz a házi munkákra fölvehetőknél a szükséges tulajdonságok között találjuk a jó lelkiismeretet, nyugodtságot, kezelhetőséget, józanságot és egészséget, normális szervezetet és külsőt. A tanulmányokra fölvehetőknél még egészséges elveket vagy ezek elsajátítására fogékonyságot kíván a rendi alkotmány.

A felvételt kizáró akadályok: elpártolás a hittől, súlyos erkölcsi bukás; továbbá gyengeelméjűség, elmezavarra való hajlam, örökölt terhelttség. A szerzet tehát nem lehet ilyenek menhelye, vagy volt nagy bűnösök bűnbánati helye. – Érdekes, hogy olyanokat sem lehet külön felmentés nélkül felvenni, akik már más szerzet ruháját viselték. Ennek főmagyarázata az állhatatlanságnak közelfekvő gyanúja, és még: békesség más szerzetekkel. Általános elv: ha jó volna is egyik-másik fogyatékos ifjúnak a szerzetben biztonságba helyezkednie, de a Társaság közjavát elébe kell helyezni az ilyen egyesek magánjavának és nem kell őket fölvenni.

Akiket alkalmasaknak találtak, egyik rendházban mint jelöltek kézhez kapják a „*Primum ac generale exament*”, a Társaság lényegének szabatos ismertetését, hogy lássák a konkrét szerzeteséletet, és így alkalmuk legyen hivatásuk valódiságát megvizsgálni. Viszont a szerzet is ítéletet formálhat róluk.

Ez az „*Examen generale*” feladatához és rövid terjedelméhez képest deduktív eljárással ismerteti a rendet: a célkitűzésen és a rend egészén kezdi és úgy száll le a konkrétebb részletekre.

Előrebocsátja a rend nevét: Jézustársaság és kiemeli, hogy az a szó legszorosabb értelmében, jogilag vett *rend*, nemcsak egyházi társulat (kongregáció); mert III. Pál pápa 1540-ben, III. Gyula pedig 1550-ben ünnepélyes bullával rendi minőségben approbálta. E megjegyzés háttérében ott vannak az új rendet ért heves támadások. Még ma is előfordul, hogy a rendet tévesen papok „egyesületének” mondják.

„Társaságunk célja Isten kegyelmével nemcsak lelkünk üdvén és tökéletesedésén, hanem ugyanazzal a kegyelmi segítséggel felebarátunk lelki üdvén és megszentelésén is buzgón közreműködni.” Tehát istenszolgálat a cél, amire minden ember, minden teremtmény

kötelezve van; lelki tökéletességre törekvés, amire az Úr mindenkit meghív... Eddig még semmi különös, ezt a célt bármely laikus magáévá teheti. Ezért nem kell még több embernek tömörülnie; s ha tömörülnek, ez ellen nem lehet kifogása sem rendőrnek és államnak, de még vallási közösségnek sem, Krisztus Egyházának sem. További cél: a felebarát lelki életén is lendíteni, mégpedig aktív munkával, nemcsak imádsággal; és a mindenkit kötelező felebaráti szeretet mértékén jóval túl. Ezt a működést szerény, kicsinyített értelemben apostoli célnak nevezzük. A célkitűzés által különbözik a Jézustársaság a régebbi, monachális szerzetektől. A bencéséknél a hivatalos Egyház tilalmazta a rendes lelkipásztorkodást. A clugny-i reformmozgalom újból kiemelte a monachális szerzetesideált és a lelkipásztorkodást csak mint rendkívüli, missziós működést akarta látni. A ciszterci rend is határozottan tiszta monachális rendként keletkezett, a papi tevékenység eredetileg a monostoron kívül tilos volt, csak néhány pap volt az apátságnak (és apátsági birtokok területének) lelki gondozására. Az első papi rend (ordo clericorum) a premontrei, mely statútumszerűen vállal plébániákat is. A dominikánus rendnek alkotmánya, sőt már neve is (prédikátorok rendje) apostolinak mutatja a rendet, mert tagjai legalább egy papi funkciót alkotmányuk értelmében gyakorolnak. Papi rend, ordo clericorum a Jézustársaság is. A Társaság alkotmánya működésében az Isten kegyelmét teszi az első helyre, tehát távol van a pelagianizmustól, naturalizmustól, pszichologizmustól; de erőteljesen hangoztatja az emberi munkát is, tehát nemcsak kontemplatív, és távol van a quietizmustól és álmiszticizmustól.

Kettős céljának hathatós elérésére a három ú. n. evangéliumi tanácsot, a szegénységet, tisztaságot, engedelmisséget vállalja önként minden szerzetes, a jezsuita is és mind a három tanács, mindpedig a fogadalomtétel annyira szentírási és különleg annyira evangéliumi eredetű, hogy mint az élő Egyháznak sajátos életműködése szinte a legelső kezdettől fogva a mai napig megtalálható. Ezért már mint gondolkodó emberek, annál inkább mint hívő keresztények fájdalmas csodálkozással olvassuk – kiragadott példaként – Makkai Sándor könyvében (Az Egyház missziói munkája. Budapest, Révai, 1938.) a következőket: „A szerzetek és szerzetesrendek szekták, amik az Egyházra nézve szükségtelenek és veszedelmesek.” (75. 1.) Vajjon mi Makkainál a szekta? „A szekta az Egyházzal szembehelyezkedő mozgalom, történelemellenes, kultúrellenes . . . alakulat, mely erős vallásos ösztönzésű, élénk erkölcsi törekvésű, de értelmi-

leg homályos és érzelmileg túlfűtött egyének között hódít.” (47. 1.) Pedig oly világosak az Úr szavai, pl. Máté 19, 21-22. és 29; és az Apostol szavai, pl. az első Korinthusi levél egész 7. fejezetében (főleg 1., és 7, 25-30, és 37.)! Oly világosak a történelmi tények, és a hivatalos Egyház oly szorosan tartja kezében a szerzetes intézményt, hogy nehezen értjük az idézett szerző tájékozatlanságát.

Az alapító és első társai különösen azt vették hosszasan, szinte kínos vizsgálódás tárgyául, letegyék-e az engedelmisség fogalmát is, azaz igazi szerzetté legyenek-e, vagy talán csak oratóriumszerű munkaközösség formájában éljenek. Végre a szorosan vett szerzet mellett döntöttek.

A három fogadalom nem sajátossága a Jézustársaságnak, mert ez az alapja minden szerzetnek. A szerzetek közti különbséget az teszi, melyik szerzet milyen különleges célt, feladatot tűz maga elé; milyen működési kört választ és milyen sajátos eszközöket használ. E különleges feladat következtében azután a közös alap is módosul; egy-egy fogadalmat, pl. a szegénységet más és más módon tartják meg, vagy az egyiknél erre, a másiknál arra a fogadalomra teszik a hangsúlyt. A Jézustársaságnak sajátosságát a Constitúciók mutatják meg nekünk.

Az alkalmatlan tagok kizárása

Ez is a minőségi kiválasztást szolgálja. Akinél idővel bebizonyul, hogy nincs komoly hivatása, vagy akinek megmaradása a szerzet-egésznek kárára volna, azt el kell bocsátani, esetleg akarata ellenére is, ha ő maga nem kérné a fogadalmaitól való felmentést. Az okok között ezek lehetnek: alkalmatlanság a hivatási munkákra; súlyos botrány a hit, az egyházfegyelem, az erkölcs ellen, botrányt okozó hibák, melyekről valaki letenni nem akar; nyughatatlan, békebontó szellem megnyilvánulása.

Az elbocsátás azonban még nagyobb megfontoltságot kíván, mint a felvétel: itt az igazságosságnak, a méltányosságnak, a jóindulatnak és a rendezett szeretetnek kell érvényesülnie.

Legkönnyebben el lehet bocsátani a fogadalommal még le nem kötötteket, az újoncokat. A fogadalmasközül még az utolsó fogadalmuk előtt lévőket. Legnehezebb a professzusokat elbocsátani. Legújában az Egyház általánosan megnehezítette az elbocsátásokat.

A kiképzés

Akiket az Isten meghívott a szerzetes pályára, azokat a szerzetnek mint drága kincseket kell őriznie. És minthogy rendszeresen fejlődésben lévő fiatalemberekről van szó, gondos szeretettel, okosan ki kell őket képeznie: hivatásukban megtartania, lelki és szellemi képességeiket fejlesztenie, testüket józanul épségben tartania.

Ami különleg a lelki képzést illeti, annak itt csak egy-két jellemző vonását emelhetem ki. Az alkotmány e helyén voltaképpen kezdőknek való előírásokat találunk: a haladás és tökéletesedés akadályainak legyőzése, a szegénység szeretete, munkaszeretet, meggyőződéses áhítat, egyetértés; főleg egyre tökéletesebb engedelmesség, alávetés; egyenes és jószándék, hogy mindenben Isten nagyobb szolgálatát keressék... Mint két főszekő, az imádságos élet és az önmegtagadás van ajánlva.

Amint látjuk, ez teljesen szentignáci célkitűzés: Isten nagyobb dicsősége, és teljesen szentignáci gyakorlatiasság: önmegtagadás, a szeretet akadályainak legyőzése, mert az ima és az önlegyőzés útján kell haladni a végső állomás, a tökéletes szeretet felé.

A tudományos és lelkipásztori képzés

A tanulmányokra jelentkező rendtagok tudományos kiképzése létkérdés minden szerzetben. A Társaságban először Lainez ismerte föl ennek óriási fontosságát. Eleinte csak a rendi ifjúság képzésére kellett kollégiumot nyitni. De a kor szükségletei még az alapító életében arra szorították a rendet, hogy az ifjúság nevelő tanítását általában is, a rendtagokra való korlátozás nélkül, lényeges működési terület gyanánt vállalja. A Jézustársaság nem „csak tanítórend”, de valóban az, mégpedig alkotmánya alapján.

A tanítás a kollégiumokban és a Studium generálén történik.

A kollégiumokban folyó tanulmányok középiskolai fokozatúak; de a szükséghez képest lehet főiskolai rangú szakokat (facultates) is hozzájuk csatolni. Főiskolai rangúak a rendtagok hároméves filozófiai és négyéves teológiai kiképzésére szolgáló házak is.

A kollégiumokat a rend első századaiban rendszeresen nagylelkű egyházi vagy világi jótevők, nem ritkán az uralkodók alapították. Ezért az alkotmány legelső helyen az ily kiváló jótétemény meghálálását iktatja szabályba.

Kollégiumot elfogadni az általános rendfőnök joga; a kollégium

megszüntetése még ennél is magasabb fórum, az általános rendi gyűlés elé tartozik.

A kollégiumban tilos minden más munka vállalása, még a rendszeres lelkipásztorkodás is, mely a tanárokat tudományos munkájukban, vagy a szakszerű, jó tanításban zavarná. A kollégium javait még a Generális sem fordíthatja más célra, s ha a ház elegendő alapítvánnyal bír, akkor tilos alamizsnát kérni vagy elfogadni.

A Társaság határozott állást foglal az akkori idők iskola-problémájában: teljes lélekkel elfogadja a humanisztikus képzési ideált, de másrészt az uralkodó helyet a teológiának juttatja.

Az iskola, a tanítás nem öncél, hanem a való életre nevel. Célja az Isten kegyelmével közreműködve a tanuló lelkének tökéletes kiformálása és a helyes kiképzés az embertársak szolgálatára.

A tanítás tartalmára nézve a törvénykönyv nagy nyomatokkal sűrűt az alapos, megbízható tudás megszerzését.

A növendékek szorgalmasan hallgassák az előadásokat, sőt azok anyagát előre nézzék át. Az előadás után ismételjék át a hallottakat; ha nehézségeket találnak, igyekezzenek azokat maguk megoldani és ha nem bírják, kérdezzék meg a tanárt, vagy hozzák fel azokat a vitatkozásokon. Ezekre a disputációkra nagy súlyt helyez a Társaság. – Ugyancsak ajánlja az alkotmány a tanultaknak tágabb látkörű átméltását, további elmélyítését művek olvasása által és az írásbeli értekezések készítése által az önálló kezelőképesség megszerzését. A ma uralkodó (német) felfogással szemben, mely rengeteg iskolai előadást ír elő, a Jézustársaság tanulmányi rendje jobban szereti a kevesebb kötelező iskolaórát, de annál inkább sűrűt az elmélyedő magántanulmányt.

A rend tagjai az előírások értelmében a kellő időben készüljenek az akadémiai fokozatok elnyerésére. Tegyük ezt hivalkodás nélkül, egyedül azért, hogy az Isten dicsőségét, az emberek üdvét azzal jobban előmozdíthassák. Tanulmányi idejük hosszúságát azok a nagy feladatok magyarázzák, melyekre a Társaság őket előkészíti.

Világi tanulók számára tágabb keret van felállítva. De náluk is a legelső: hogy vallásos műveltségük arányt tartson világi képzettségükkel. Komoly vallásoktatást kapnak és egyéni buzgóságuk szerint gyakran, legalább havonként a szentségekhez járulnak.

A Társaság tanítási működése, hacsak a szükség mást nem parancsol, ingyenes.

A fiatal rendtagok pasztorációs kiképzésére az alkotmány azt

írja elő, hogy a tanulmányi idő alatt a prédikálásban gyakorolják magukat, mégpedig a népies prédikálásban.

A kollégiumok vezetése igen pontosan van meghatározva. Élükre a római Generális rektort állít, kinek lelki, szellemi és jellembeli tulajdonságai igen pontosan vannak a szabályban körülírva. A Generálissal sűrűn és behatóan érintkezve ő az öre és vezetője a kollégiumban folyó minden munkának. Ezzel a rendelkezéssel az egységesség van teljesen biztosítva; egységesség a tantervben és az iskolavezetésben.

A kollégiumokon kívül az egyetemi oktatás, sőt egyetemek alapítása és fönntartása is a Társaság feladatai közé tartozik, saját alkotmánya alapján. – Az egyetemeken a „modus parisiensis” érvényesül a „modus italicus”-szal szemben. Azaz, a Társaság a párizsi szokás szerint szigorúbban megkövetelte az előtanulmányokat és a hallgatókat „osztályok”, azaz évfolyamok szerint, tehát megint a mindenkori elokészültség mértéke szerint vezette pontosan előírt tárgyak előadásával. A modus italicus mindkét szempontból lazább volt.

A jezsuita egyetemeken a teljesen világi tárgyakat, mint a polgári jogot, az orvostudományt stb. világi erőkre bízták.

A *Ratio Studiorum Societatis Jesu* integráns része a Társaság alkotmányának; de itt mellőzzük a méltatását, mert sajátjánál, fontosságánál fogva külön tárgyalást kíván.

A rend belső tagozódása

Legszorosabban a „professzusok”, az ünnepélyes fogadalmak tartoznak a rendhez. A Generálist csak ez a „Societas professa” választhatja, a saját kebeléből. Professus csak az lehet, aki a Társaság összes előírt tanulmányait kiváló sikerrel elvégezte, a próbákat kiállotta, és jellemben, erényben is jelentősen felülmúlja a közép-szerúséget. Egyedül ők teszik le az ünnepélyes nyilvános négy fogadalmat. A negyedik fogadalom a pápának teljesítendő szorosabb engedelmesség különleges fogadalma arra az esetre, ha a pápa őket valami különleges szolgálatra akarná fölhasználni. Az alkotmány lehetővé teszi a 3 fogadalmas professziót is, de ez ritka.

Igazi tagok, de kevésbé szoros kötelekkel, mint az előbbiek, a „formált koadjutorok”, azaz segéderők, vagy a lelkiekben (papok, coadjutores spirituales) vagy anyagiakban (laikus testvérek, coadjutores temporales). Ők is nyilvános utolsó fogadalmakat tesznek, helyzetük végleges.

Harmadik tagozat a „Scholastici approbati”, az approbált, elismert tanulótagok, a novíciátus végén letett egyszerű, de mégis örök fogadalommal. Ez utóbbi jelenség: egyszerű, és mégis örök és a házasságot kánonilag megsemmisítőén kizáró fogadalom, Szent Ignác előtt hallatlan dolog volt, mely miatt heves támadások érték e rendet, így a kiváló tudós Melchior Cano részéről is.

Leglazábban a még fogadalom előtt álló novíciusok (az újoncok) vannak a renddel összekötve.

A tagok személyes kötelezettségei

A tagok kötelesek mindenekelőtt a három szerzetesi fogadalmat megtartani a Társaság sajátos módja és előírásai szerint. Ami különösen az engedelmisséget illeti, annak módját Loyolai Szent Ignácnak egyik értekezésszerű levele magyarázza. Az alkotmány az engedelmisség erényének tökéletes gyakorlatát sürgeti, mely így messze túlmegy az engedelmisségnek csak egyházjogilag vett kötelezettségein. Szent Ignác a tökéletes engedelmisségre való törekvésben a Társaság egyik legjellegzetesebb vonását látja. Az engedelmisségnek e levélben leírt három „foka” tulajdonképp az alattvalóknak az elüljáróval való fokozatosan tökéletesebb egységét jelenti. Az első e három fok körül a parancs pontos végrehajtása; a második a rendelkezés indokaival való teljes akarati megegyezés és a harmadik az engedelmeskedni vágyó értelmének is alávetése, mégpedig nemcsak a parancsnak, hanem az elüljárónak minden, mégoly halkan jelzett óhaja esetén is – hacsak az ellenkező világos belátása azt lélektanilag lehetetlenné nem teszi.

Külön szabályzat írja elő a különféle tagoknak és a különféle jellegű rendházaknak (professzusház, kollégium, rezidencia), nemkülönben a közületeknek, provinciáknak, az egész rendnek szegénységmódozatát. A Társaság szegénységesszméje bizonyos tekintetben enyhének látszik (egyszerű, tisztos világi papok módjára kell élni...), de másrészt – a birtoklás szempontjából – jóval szigorúbb sok más, szigorúnak ítélt rend szegénységénél is.

A szabályzatnak ez a része előírja a lelki életnek a jezsuita lelkiesség értelmében való gyakorlását, az apostoli munkák kiválasztását és végzését; tiltja tisztára világi ügyek elvállalását és végzését, súlyt helyez a szegények, rabok és haldoklók szolgálatára.

A munkák elosztása

Az alkotmány hetedik része a Társaság egyik főcéljáról, az embertársak megsegítéséről szól. Mi történjék, ha a pápa valakit különleges küldetéssel bíz meg? Miként küldjék rendi elüljárók munkára az alattvalókat? Hogyan válogassák meg a helyeket és a munkákat? Mindebben a vezérelv: oda állítsák be a tagokat, ahol Istennek nagyobb dicsősége érhető el, ahol általánosabb, hatékonyabb, fontosabb, szükségesebb a rend munkája. Ha – amint az gyakran megtörténik – sok minden a dolgozó rendtagok szabad választására van bízva, a választásban ne hajlama vagy ellenérzése vezérelje, hanem – a lelkigyakorlatok szellemében – ilyen érzésktől szabadon, „indifferensen” csak arra nézzen, hogyan szolgálhat jobban az Istennek. A jezsuitának Isten nagyobb szolgálata legyen egyetlen szenvedélye.

Egység a tagok és a fő között

Minél jobban elterjed a Társaság az egész földön, annál nehezebb annak egységben tartása; de annál nagyobb eréllyel is kell ennek az egységnek biztosítására törekedni.

Az egység jelentheti a lelkek egységét és a személyek egységét.

Éppen a rend szellemi, lelki, érületi egysége miatt szükséges, amint már láttuk, a tagok fölvetelésében és megtartásában a leggondosabb kiválasztás; nem a nagy taglétszámmra kell törekedni, hanem hogy megfelelőek legyenek a tagok.

Az egységnek elsőrendű köteléke maga a szerzetesi engedelmesség. Éppúgy az elüljárók hierarchikus fokozatának tiszteletben tartása mind a kormányzók, mind a kormányzottak részéről. Az esetleges zavartkeltőket és az áskálódókat mint a pestist, a legerélyesebben ártalmatlanokká kell tenni. – De mindezekon túl az egységnek leghathatósabb eszközét a rendi alkotmány a mi Urunknak, Jézus Krisztusnak mélységes szeretetében jelöli meg. Ez biztosítja a többi erényeket, a jellem egyenességet, a földi szempontok kevésre becslését és ezzel az egész Társaság igazi egységét.

A személyek egységét legegységesebben az általános rendi gyűlés (Congregatio generalis) domborítja ki.

Az elvek, melyek szerint Szent Ignác ezt az általános gyűlést szabályozta, akkoriban merőben újak, hallatlanok voltak; de annyira

észszerűek és gyakorlatiak, hogy azóta maga az Egyház is több intézményében alkalmazta azokat.

A generális kongregációt ritkábban és csak két okból lehet összehívni: új Generális választására, vagy az egész rendet érintő, lényeges kérdések eldöntésére.

Az általános gyűlés tagjai a professzusok, és bizonyos körülmények között néhány nem professzus páter is. Eleinte az összes professzusok jelen lehettek; de a Társaság óriási megnövekedése után ez lehetetlen lett; azóta minden rendtartományból a tartományfőnök és két választott kiküldött jelenik meg, kiket a provincia professzusai a maguk köréből választanak.

Az általános gyűlés minden tagjának egy-egy szavazata van, egyedül a Generálisnak van kettő. Hogy a célszerű választás és a kérdések üdvös megoldása aránylag kimért idő alatt meglehessen, a gyűlés menetének minden módozata szigorúan elő van írva. Szavazategyenlőség esetén egyedül a provinciálisok szavaznak újra; ha akkor is egyenlően oszlanak meg a szavazatok, akkor döntő az a csoport, amellyel a Generális (ill. a Vikárius) szavazott. Szent Ignác ezt az előírást azzal a mély gondolattal okolja meg, hogy a hivatalos eljárárok a Gondviselés rendes menete szerint több felvilágosító, segítő kegyelemben részesülnek.

A Generális választásának módja részletesen meg van határozva; szintúgy a kérdések eldöntésének mikéntje is.

Az Általános Gyűlés fölötté áll az Általános Rendfőnöknek is. Törvényhozó hatalma szintén csak a gyűlésnek van; határozatai addig érvényesek, míg újabb általános gyűlés azokat törvényszerűen meg nem változtatja, vagy míg a mindennek fölött álló egyházi hatalom másképp nem dönt. A kongregációnak hatalma van még a Generálissal szemben is. Ennek egyik esete: „ha a Generális világosan bebizonyítottan súlyos bűncselekményt követne el – mitől Isten óvjon – (pl. eretnokségbe esne), a Társaságnak... kötelessége a Generálist letenni, sőt őt a rend kötelékéből elbocsátani”. Másik eset: ha a Generálist valamely egyházi méltóság elfogadására kényszerítenek, mely miatt nem kormányozhatná a Társaságot, ennek elfogadásához a Társaság beleegyezése szükséges; ez viszont a beleegyezést sohasem fogja megadni, csak ha arra a Szentszék iránt tartozó engedelmesség kötelezi.

A rend általános főnöke, a Generális

A Jézustársaság élén az Általános Rendfőnök (Praepositus Generalis) áll. Az Általános rendi Gyűlés és tagjainak összetétele, megválasztása, a gyűlés egyedüli törvényhozó hatalma, mindez valóságos demokratikus szervezetet ad a Társaságnak, de ezzel szemben a Generális kormányzati hatalma a monarchikus elvet képviseli.

Míg az összes többi elüljárók hivatali ideje rendszeresen három év, vagy ennél valamivel több, egyedül a Generálisé – normális körülmények között – életfogytiglan tart. A Társaság alapításakor ez is feltűnő és ellentmondásokat kihívó újítás volt a szerzetesjogban. De Szent Ignác úgy látta, hogy ennél az állásnál az állandóság előnyei a rend számára oly nagyok, és az esetleges hátrányok a megfelelő intézkedésekkel annyira ellensúlyozhatók, hogy ez a nagyhorderejű és új rendelkezés egészen megokolt.

A GENERÁLISBAN MEGKÍVÁNT TULAJDONSÁGOK között Szent Ignác a legelső helyen az Istennel való legbensőbb egyesülést kívánja meg, melynek imaéletében és egész magatartásában meg kell nyilvánulnia. Legyen benne szembeötlő szeretet (splendor charitatis) a Társaság és annak tagjai iránt. A mellett helyes ítélet, mérséklet, igazságérzet és jószágos megértés legyenek a főtulajdonságai. Tudományos felkészültség igen kívánatos, de nem okvetlenül szükséges, ha különben megvan benne az értelmesség, helyes ítélet, okosság, kiváló erény és szeretet a Társaság iránt. Testi rátermettsége legalább annyi legyen, amennyi ily terhes hivatal végzésére szükséges.

Szent Ignác azt akarta, hogy a Generális „kezében meglegyen a teljes kormányzó hatalom, mely a rend egészének fölépítésére szükséges”. Ez a hatalmi teljesség azonban csak a kormányzó hatalomra szorítkozik, míg a törvényhozás teljesen az általános kongregációé. A jezsuita Generális tehát a kormányzásban is szorosan hozzá van kötve a Társaság főnnálló alkotmányához. – A Generális joga többek közt a fölvétel és elbocsátás, a fogadalmakhoz bocsátás, tanulmányokra küldés, kollégiumok átvétele, elüljárók kinevezése és felmentése, a Szentszék fölhatalmazásainak közlése az alattvalókkal, az általános kongregáció egybehívása és vezetése, a tartományi gyűlések egybehívása; adott esetben „in virtute sanctae oboedientiae”, az engedelmisség fogadalmának erejében való parancs adása.

Az alkotmány pontosan meghatározza, hogy a rend viszont miképp gondoskodjék a Generálisról. Hivatalának megkönnyítésére a Rendfőnök általános titkárt kap; a tartományok egy-egy csoportjából (asszisztencia) egy-egy asszisztent, az anyagi ügyekben való

segítőül az ú. n. „procurator generalis”-t. Be van osztva melléje egy „admonitor” is, aki joghatóság nélkül, de kötelességből az esetleges hibáira figyelmezteti.

A szerzet-egésznék irányítása

Szent Ignác a rendi alkotmány e részében saját tapasztalatának és érett bölcsességének a legjavát adja.

A Társaság vezetésében és gondozásában minden bizalmat az Úr Jézusba kell vetni. Ő kezdeményezte e rendet, Ő fogja azt, míg neki úgy tetszik, jól is vezetni. Erre a célra a szerzet állandóan, rendszeresen nagyszámú szentmisét ajánl fel. Hogy a Társaság munkái hathatósabbak legyenek, a tagok mindenekelőtt keressék az Istennel való legbensőbb egyesülést, hogy a jó Isten kezében jól felhasználható eszközök legyenek. Csak azután, de ezután valóban keressék és alkalmazzák a legjobb természetes eszközöket is. Mert az a Gondviselés rendje, hogy első helyen áll az isteni kezdeményezés és erő, de Isten az ember munkáját is megkívánja. Ezért fontos az alapos képzettség, a közlőképesség, az emberekkel való bábni tudás. Egy másik nagyhatású eszköz a Társaság munkáiban a jól kormányzott kollégiumok fönntartása.

A szegénység a szerzet védőbástyája. Ezért a pénzvágynak a Jézustársaságban helye nincs és ennek még a látszatát is kerülni kell. Ugyancsak kerülni kell a becsvágyat is, egyházi vagy világi méltóságok keresését, vagy rendi elüljárói hivatalra törekvést. A professzusok külön fogadalmat tesznek, hogy a Társaságon kívüli méltóságot (pl. püspökséget...) sem nem keresnek, sem el nem fogadnak, hacsak az Egyház feje bűn terhe alatt nem kötelezi őket erre.

Fontos a tagoknak megfelelő kiválogatása, és döntően fontos jó elüljárók választása. Szükséges az egyetértés, a kölcsönös szeretet. Kerülni kell a testi, szellemi túlterhelést.

Elő kell mozdítani a Társaságon kívül állók jóindulatát. Ezt bizonyos általános, Istenben gyökerező szeretet hozza meg, mely tartózkodik a kívülállók pártoskodásaiba, viszálykodásaiba való beavatkozástól, politikai pártok vagy háborús felek támogatásától.

Más okos intelem, hogy a Társaság lelki kiváltságaival a tagok okosan, hivalkodás nélkül, mértékkel éljenek.

Jellemző Szent Ignác rendi alkotmányára a záradék: „Így az isteni jóság ezt a művet, melyet megkezdeni kegyes volt, tovább

fogja vezetni. A Társaság jóhírveve, mely jó tetteken alapul, arra fogja bírni az embereket, hogy szolgálatait igénybe vegyék és segítségére legyenek céljának elérésében az isteni Fölség nagyobb dicséretére.”

Néhány általános megjegyzés

A Jézustársaságot keletkezésétől mind a mai napig baráti és ellentétes oldalról egyaránt megkülönböztetett figyelemben részesítették. Itt most a Társasággal kapcsolatosan felmerülő problémák egyikével-másikával szeretnénk foglalkozni. Figyelemre méltók ezek szellemtörténeti szempontból is.

Első helyen a Társaság célkitűzését vizsgáljuk. A protestáns Macaulay ismert elgondolása szerint Loyolai Ignác megsebesülve s katonai pályafutását hirtelen derékba törve látván, kínjai között fetrengve azon gondolkozik, mit is tehetne, hogy az egész világot egyszerre megmérgezze. Ekkor született meg benne a jezsuita rend eszméje. Ismeretes a protestáns történetírók általános felfogása, hogy a Jézustársaság eredeti célja, létoka a reformáció legyűrése, a küzdelem a protestantizmussal szemben. Amit azután úgy értenek, mint Ranke, hogy a szerzetek általában, de leginkább a Jézustársaság az ő negyedik fogadalma értelmében, a pápa hatalmi politikájának eszköze. A szerzeteseknek a püspöki hatalom alól való kivévése is arra szolgál szerintük, hogy a pápa a püspökök eredeti önálló joghatóságát megnyirbálja s az ő területükön saját őrséget tartson. - Makkai Sándor (i. m. 19-21) már csak letompítva hozza fel az Egyház ellen a politika vádját, és így közvetve a jezsuiták ellen is. „A nyugati Egyház – úgymond – aktív politikai típus. Nem világi politikát értünk, hanem az Egyház igényét a lelkek feletti szervezett impériumra. Impériuma a lelkek felett kiterjed a megváltoztatandó világ egészére is, a kulturális, szociális, jogrendi és politikai életnek önkörében való szabályozására.”

Mind e felfogások nem a történeti szemlélet eredményei, hanem valami gondolati levezetés egy előre felvett és érinthetetlen tételből, mely szerint a wittenbergi és genfi reformáció értékes vallási vívmány és ami azzal ellenkezik, az csak rossz lehet.

Történeti tévedés azt hinni, hogy a Jézustársaság eredeti és egyetlen főcélja a protestantizmus elleni küzdelem.

ENNEK IGAZOLÁSÁRA, hogy ez nincs így, elég a történeti tényeket vizsgálat alá venni. Szent Ignác lelki fejlődésének részletes ismeretét itt feltételezve, most csak vázaltszerűen festem, mint fejlődött egyre

határozottabbá a rendalapító célkitűzése. Legelőször a lovageszmény szolgálatában látjuk őt, hiszen abba mintegy beleszületett. Oly odaadással, oly acélkemény akarattal szolgálja azt, hogy még a pampelónai ágyugolyó sem győzi meg arról, hogy számára a logvagyvilág és a lovagi élet már örökre elmúlt. Mikor betegágyán kényszeredetten a Flos Sanctorumot olvassa, a szentek élete nyomán eszmél rá, hogy van nagyobb úr is, mint a spanyol király: a világ Ura; van szebb és kötelezőbb szolgálat is, mint a királyé: az Isten szolgálata; van nagyobb kincse az embernek, mint a földi dicsőség: halhatatlan lelke; van szebb, maradandóbb haza: az égi haza, az örök mennyország; van nagyobb szeretet, mint a lovag választott hölgyének szeretete: az üdvözítő szeretete . . . Hosszú belső küzdelem után, a kegyelmi megvilágítás és erősítés özöne közben pattan ki lelkéből az elhatározás: én szent akarok lenni, kerüljön akármibe! Ezt az életcélját most ugyanolyan odaadással, ugyanolyan acélos akarattal szolgálja, mint lovagi életét. De mit jelent szentnek lenni? Az akkori közkeletű sekély felfogás, némely szentek élete is lehetőleg szigorú külsőségekre helyezte a fősúlyt. Ignác ettől sem riad vissza. Később a bölcs, öreg bencés gyóntatójának ítéletére bízza magát. Keresi a helyes utat, hogy az igazi célt, Istennek vele való akaratát megvalósítsa. Felkel benne a baszkok nyugtalan, cselekvésre, szervezésre törő vére is; úgy látja, Isten azt akarja, hogy a Szentföldre zárandokoljon és a mohamedánok térítésével szolgálja Isten országát. De a Szentföldön a ferencesek főnöke pápai bullát tart elébe, mely egyházi büntetés terhe alatt megparancsolja, hogy minden zárandok térjen vissza a hazájába. Tehát még mindig nem találta meg az Isten akaratát. Most úgy látja, hogy az Isten országának szolgálata, a lelkek mentése azt kívánja, hogy ő és munkatársai, kiket maga köré akar gyűjteni, papok legyenek; tehát előzetesen sok és nehéz tanulmányon kell végiggázolniuk. Ő maga öreg fejjel, de ismét odaadásának teljességével a latin nyelvtan tanulására adja magát. Közben társakat gyűjt, de kétízben nem sok sikerrel. Végre Párizsban hat igen komoly értékű társra akad, közöttük a Sorbonne fiatal tanára, Xavier Ferenc és Lefèbre Péter is . . . A Montmartre- η fogadalommal kötik sorsukat egymáshoz. De mi ekkor a célkitűzésük? 1534-et írtak s ők ott voltak Párizsban, a Sorbonne-on, a tudományos érdeklődés gyűjtőpontjában. Tudniok kellett, milyen vészes hullámok örvénylenek egész Európában; hogy a reformáció forgataga megrázkódtatja az Egyházat és államokat... Az új társaságot mindez elég hidegen hagyja és azt fogadják, hogy tanulmányaik végén mint papok áthajóznak a Szentföldre és a hitetlenek térítésére szentelik életüket. A Macaulay-vel aggódó protestánsok nyugodtak lehetnek: Loyolai Ignác még nem is gondol rájuk, nemhogy megmérgezni akarná őket! Azonban fogadalmuk óvatosan csak föltételes; tudják, hogy újjuk és ottani működésük meghiúsulhat. Azért azt fogadják: hogy ha újjuk egy éven át, 1537-ben, hibájukon kívül lehetetlen lesz, akkor . . . akkor . . . elmennek Rómába és ott Krisztus földi helytartójának ajánlják föl szolgálataikat és egész önmagukat; és amit az mond, azt tekintik magukra nézve Isten kifejezett akaratának.

Mennyire más lelkületre mutat ez, mint amelyet ellenfelei Szent Ignácnak tulajdonítanak. A hét első jezsuita egyedül Isten akaratának szolgálatát keresi tisztaságban, szegénységben, ingyenes munkával, mint papok, mint a kor színvonalán álló tudományos

képzettségű emberek, a pápának ajánlják fel szolgálataikat s így nem a saját döntésükkel akarják meghatározni magukra Isten akaratát, hanem Jézus helytartójánál keresik Isten rendelkezéseit. Ez a felfogás és ez az eljárás nyilvánvalóan egyenes fordítottja a protestáns szellemiségnek és Ignác és társasága már ezáltal is ellentétben állt a protestantizmussal; de kifejezetten még mindig nem is gondoltak a reformáció elleni küzdelemre. Amikor 1537-ben a velencei-török háború miatt egy teljes esztendeig egyetlen hajózási alkalom nem kínálkozott a Szentföldre és így a kisdud csapat fogadalma szerint Rómába ment és fölajánlotta szolgálatait a Szentatyának, „*Digitus Dei est hic! – Az Isten ujjá van itt!*” – kiáltott föl a pápa, most, a legnagyobb szükség idején épp a legalkalmasabb segítség érkezett, így jutott hozzá a Jézustársaság a többi, egyformán lényeges és súlyos feladat között ahhoz is, hogy az Egyház hitét védelmezze a hitújítókkal szemben.

*

Sokan abból akarták levezetni a Társaság sajátosságait, hogy az alapító *katonáember* volt, aki *lovagi eszményért* rajongott. Innen érthető a rend alkotmányának katonás jellege. – Ez a felfogás jogosult annyiban, hogy valamit valóban megértet az alkotmányból, például az erőteljes célratörést, a szolgálati jelleget, az Isten országának olyan éles kidomborítását, az egység, az engedelmesség, az alávetés sürgetését, az áldozatosságot. De mindez még nem az egész jezsuita alkotmány.

*

További kérdés: *politizálhat-e* alkotmánya szerint a jezsuita?

Amennyiben a „politizálás” annyi, mint szavazás politikai választások alkalmával, ez joga minden polgárnak, ezáltal jót tehet, s így az a jezsuitának is kötelesség. De nem lehet politizálásnak venni politikai elveknek, jelszavaknak, mozgalmaknak a hit és keresztény erkölcs szempontjából való, higgadt megbíráását sem, amely minden gondolkodó embernek jogában áll, a keresztény tudósoknak pedig nem egyszer kötelességük is. A rendi alkotmány természetesen erről sem szól. Az igazi politikai tevékenységről viszont ezt írja: ha viszály törne ki és pártoskodás a keresztény urak és népek között, a Társaságban se ne legyen, se ne mutakozzék állásfoglalás (és annál kevésbbé agitálás, a mozgalmakban, gyűlésekben való részvétel) az egyik párt javára, a másik ellen.

A történelem folyamán gyakran esik szó egyik-másik uralgó gyóntatójáról. A Társaság ezekről külön szabályt nem ad, de

már Szent Ignác egy levele erről a tárgyról elvi eligazítást ad. Ha minden hívőnek meg van engedve, hogy bárkit válasszon gyónatatójának, – írja – ugyan miért tiltanak ezt meg az uralkodóknak? Sőt éppen náluk) fontos, hogy minden teendőjüket mérlegeljék az igazságosság, a szeretet erkölcsi szempontjából, hisz tőlük egész népek sorsa függ. – E téren már könnyen elmosódnak az erkölcs és a politika határai, azért ide nagy bölcsesség, önmérséklés kell. De a történelem azt tanúsítja, hogy a népek igen sok jót köszönhettek uralkodóik szentéletű és bölcs lelki tanácsadóinak.

*

Rá kell térnünk még a jezsuita alkotmányban lefektetett *engedelmességi eszményre*. Történeti művek, regények, közkeletű mendemondák sok csodás dolgot hordtak már össze erről. Iszonyattal ismételtetik a „kadáver-engedelmesség” kifejezést, az „öreg ember botja” hasonlatát; méltatlan rabságnak tartják, hogy gondolkodó ember ne csak teljesítse a parancsot, hanem azt saját szívügyévé tegye, sőt még saját személyes felfogását is mindig az elüljáró nézetének vesse alá. Előhozzák még, hogy a Társaság alkotmányában betűről-betűre az a kifejezés áll: „obligare ad peccatum”, amit magyarul „bűnre kötelezni” kifejezéssel adnak vissza.

Legelőször válaszoljunk ez utóbbira. „Obligatio ad peccatum” a Szent Ignác előtti teológusoknál nagyon használatos és egyértelmű kifejezés volt, amely annyit jelentett, mint *bűn terhe alatt* parancsolni, oly erővel kötelezni, természetesen valami jó dologra, hogy annak elmulasztása bűn legyen. De különben is, aki az általános keresztény erkölcsnek elemeit ismeri, aki magukat a jezsuita szabályokat olvasta, az több helyen is világosan megláthatja azokban az engedelmesség határait, például amikor Szent Ignác azt írja, hogy a rend tagjai engedelmességre kötelezettek *mindenben, ami nyilvánvalóan nem bűn*. – Az a híressé vált hasonlat: „mintha holt tetem volnának”, szintén előfordul mint kép, már a szeretet szentjénél, Assisi Szent Ferencnél is; az „aggastyán botja” pedig még régebbi hasonlat: már az ősrégi monasztikus írók könyvei is ismerik.

*

Általában azt lehet mondani, hogy a Jézustársaságban az engedelmességet, mint fogadott kötelességet, lényegében éppen úgy követelik, mint más szerzetekben. Különleges a pápának tett engedelmességi fogadalom, és jezsuita sajátosság ennek a többi szerzetével teljesen megegyező engedelmességi eszménynek nyomatékosabb

sürgetése és az engedelmesség tökéletes erénygyakorlatának ismételt ajánlása.

Ennek a törekvésnek nem az a magyarázata, hogy a reneszánsz-kor tekintélyrombolásával szemben tudatos ellenhatást akart felállítani a rend; sem nem az, hogy az alapító vérbeli katona volt, hanem mélyebb oka, hogy a rend korlátlanul vállalta az apostoli működést, és ehhez a célhoz életbevágóan szükségesnek látszott a tagok bensőséges összekötése a fővel és egymás között. És az alapító legmélyebb lelki célja az engedelmisséggel talán ugyanaz, mely a lelkigyakorlatoknak is gyújtópontja: a tökéletes istenszolgálat, az Istennel való egyesülésünk a tökéletes akarati megegyezés által.

De nem lealázó-e a szabad személyiségre, ha így az engedelmisségben lemond még a saját véleményéről is? Lélektanilag nem lehetetlen követelmény-e ez? – A körülöttünk lévő világ sokhelyütt megkívánja ugyanezt... hivatalokban, pártokban, még az eredményes összmunkánál is, igen sokszor föl kell áldozni az egyéni véleményt ... A Jézustársaság alkotmányában kifejezésre juttatja e megszorítást is, „ahol az ellenkező vélemény nyilvánvalósága” erőt nem tesz az alattvaló értelmén. A mellett ez az alkotmány biztosítékot nyújt azzal is, hogy csak gondosan megválogatott emberek lehetnek elöljárók, akik kívánságaiknál vagy parancsaiknál okosan, körültekintéssel, mérséklettel és főleg sok szeretettel járnak el s akiknek lélektani jártasságuk is van. Akik ismerik a jezsuiták életét, tudják, hogy valójában nehezen lehetne valamely más nagy zárt közösséget, hivatalt vagy szervezetet találni, melyben úgy előhozhatná bármely alattvaló saját érveit, gondolatait, mint ezt szabályai értelmében a jezsuita alattvaló teheti és a gyakorlat szerint teszi is.

A ma aktuális *fajelmélettel* kapcsolatban is történik hivatkozás a jezsuita rend törvényhozására. Mily joggal? A rend szent alapítója, az előkelő baszk nemes kétségkívül távol állott a zsidó- vagy moriszkó-vérkeveredéstől, de természetesen távol volt tőle minden gyűlölködő antiszemitizmus is. Az Úr Jézushoz és a Boldogságos Szűzhöz való bensőséges szeretete pedig azt mondatta vele bizalmas társalgás közben, hogy nagy kegyelemnek tekintené, ha abból a népből származott volna, melyhez Jézus tartozott.

A keletkező Jézustársaságban nem is tettek semmi különös nehézséget a rendbe jelentkező újkeresztény, azaz zsidó vagy mór származású ifjak fölvétele elé. De néhány ilyen mór vagy zsidó szár-

mazású csodálkozást, sőt rosszalást és botránkozást keltett az akkori Spanyolországban az inkvizíció előtt és részben az udvarnál is. Maguk a rend e tagjai is néha nehéz természetűek voltak s ezért már Szent Ignác kénytelen volt az ilyenek fölvetelésében nagyobb óvatosságot és igen beható egyéni elbírálást ajánlani; az alkalmakat inkább Rómába utasította, hogy ott lépjenek be. De ez még nem volt elvi megoldás, és a nehézségek csak növekedtek, sőt a renden belül valóságos egyenetlenség keletkezett. Nyugtalan természetű, de egyszersmind nagyon tehetséges és tekintélyes rendtagok a Társaság alkotmányának a gyökerekig ható átalakítását kívánták a saját elgondolásuk szerint. E célból a spanyol királyi udvarba és a pápai kúriába is beférkőztek, hogy hatalmi szóval érvényesítsék céljukat. A nyugtalanság lecsillapítására ült össze 1593-ban a rend ötödik általános gyűlése. Ezen kitűnt, hogy a huszonhét legexponáltabb, legnyugtalanabb rendtag közül huszonöt zsidó, ill. mór származású és a másik kettőnél is valószínű volt az ilyen keveredés. E tény hatása alatt az általános gyűlés többsége igen szigorú törvényt hozott a zsidó és mór származásúak fölvetelésére nézve s azt egyenesen megtiltotta. Ez alól felmentést kivételt érdemlő esetekben még a Generális sem adhatott, csak a pápa. A gyűlés a már fölvetettek elbocsátását is elrendelte, kivéve azokat, akik már professziót tettek, vagy akiknél a Generális személyes elbírálás alapján másképp intézkedik. A következő általános kongregáció e törvényeken csak lényegtelen enyhítéseket hozott. Az alkotmánynak ez a rendelkezése 1923-ig teljes érvényben maradt. Ekkor a tilalmat megszorították, úgyhogy csak a férfira és ott is csak a negyedik ízig áll. Azaz, ha a dédapa már keresztény volt, nem áll fenn tilalom. És a tilalom alól minden esetben felmentést adhat a Generális. A gyakorlatot illetőleg azonban az enyhítés után is olyan ritka a Társaságban a felmentéssel fölvetett zsidó származású rendtag, hogy még nagyobb provinciákban is az egyik kéz ujjain megszámlálhatók volnának.

Végezetül még egy kérdés: *időtálló-e a Jézustársaság* alkotmánya és vele maga a Társaság?

Minden szerzet térben, időben, határozott körülmények között, az Egyház valamely szükségletének megfelelőleg keletkezik. De így előállhat az a lehetőség is, hogy valamely szerzet az alapításkor szemeltartott cél megszűntével idejét mülja. Az elavulásnak másik lehetősége eredhet abból, hogy – bár a szükséglet továbbra is fennáll – a szerzetnek, vagy általában bármely közületnek tagjai kezdi

a cél szolgálatát elhagyni, eredeti rendeltetésüknek többé nem felelnek meg.

Egyedül Krisztus Egyháza az a közösség, mely Isten rendeléséből az emberiségnek összes lelki szükségleteit és életjelenségeit szolgálja és amely az idők végéig – így szól az isteni ígélet – fennáll, mivel isteni életelvből él.

A szerzetek között ritkán akad olyan, amelynek csak kis időhöz kötött hivatása volna. Valamennyi egy-egy, vagy több általános keresztény életszükségletnek különleges, tökéletesebb megoldására alakult.

A kérdés a Jézustársasággal szemben is az, megjelöl-e az alkotmánya elegendő, az Egyház nagy feladatával szorosan egybekapcsolt, helyt és időt álló rendi célt, és nyújt-e tagjainak hathatós ösztönzést ezek állandó megvalósítására? Lesz-e tehát így mindig valamelyes szerepe Krisztus misztikus testének életnyilvánulásáiban?

Amikor a Jézustársaság keletkezett, az Egyház testét nemcsak a reformáció lázrohamai bántották; ez maga csak egyik külső megnyilatkozása volt még mélyebb és nagyobb bajoknak. – Baj volt a népnél a vallási tudatlanság, az erkölcsi romlás; baj a fegyelmetlenség a papság és szerzetesség széles köreiben; a világiasság sokszor még az egyházfejedelmeknél is.

Még ezeknél is mélyebb baj volt egy új szellemiség jelentkezése: a filozófiai nominalizmus nyomán az individualizmusnak általános előretörése. E szerint csak az egyedi, az individuum értékes, csak ez igazán reális: az egyed, a személyiség, a konkrét, látható világ, a természet, szemben minden természetfölöttivel és minden gondolattal, metafizikummal, lelkivel. A kereszteslovagoknak Keleten, a mohamedán világban tett tapasztalatai, az Újvilág fölfedezése, az emelkedő anyagi jólét... mind csak ezt a szellemi irányt erősítette, önmagukat keresték először az abszolút hatalomra törő nemzeti királyok, utánuk az urak, ezek után a polgárok, és már akkor a még nagyobb számú, a kismimizett parasztok ... Az Egyház és az állam elvben már akkor elvált egymástól. A kultúra elvilágiasodott, a hitetlenség a tudás és a műveltség jelének számított. A kereszténység, annak formái, annak hivatalos tanítása, filozófiája, teológiája megvetés tárgyai. Viszont a régi klasszikus pogányság formáival és tartalmával uralkodott a lelkeken.

És ekkor állította be a Gondviselés a küzdő Egyház szolgálatába a Jézustársaságot. Elvégezte-e a Társaság az akkor neki kijelölt feladatokat?

A protestantizmust hódító rohamában megállította, a katolikus híveket megerősítette és vissza is nyerte a már elpártoltak tekintélyes részét. De a protestáns lélek teljes megnyerése, leszerelése, a kiengesztelés, sajnos akkor nem jöhetett létre. A másik, mélyebb bajnak, az individualizmus szellemi irányának megváltoztatása, a társadalom felbomlásának feltartóztatása szintén nem sikerült; sőt a Társaság feloszlata éppen ez ellenséges szellemáramlatnak volt, igaz, hogy csak ideiglenes, diadala. Azonban a bomlasztó szellem-irány tovább hőmpölyögtette áradatát. Az élet minden terén fokozottabb tempóban történik a szekularizáció, főleg a fölvilágosodás korától kezdve; a liberalizmus, legalább elvből, nem törődik a hittel, tagadja, kiküszöböli a keresztény vallást, fölállozza a tudományos, a művészeti, a technikai kultúra bálványozásának. A legújabb évtizedben döbbenetesen dinamikus hatalmak vagy a nemzetnek, vagy a fajnak, vagy valamely osztálynak istenítésével már bevallottan, szervezeten magának a kereszténységnek letiprását tűzték ki célul.

Ez élet-halál küzdelemhez van-e a Jézustársaság alkotmányában is valami számbavehető fegyverzet?

Aki egész fejtegetésünket figyelemmel átgondolta, azt hiszem, belátja, hogy van itt szép számmal fegyver a harchoz. Van a Társaság feladatkörében elég időálló elem.

Az élet minden területének laicizálása, szekularizációja, és a hitközösség révén végül is elistentelenítése, oly program, melylyel a keresztény nem alkudhatik, melyet „megkeresztelni”, jó vágányon tartani akarni naivság lenne; ezzel szemben a keresztény álláspontja csak határozott, feltétlen, rendületlen elutasítás lehet. És ez a magatartás, mely az isteninek föltétlen elsőbbségét vallja minden emberi és teremtményi fölött, ez Szent Ignác lelkiségének, ez az ő lelkigyakorlatainak, ez az ő rendje alkotmányának alap gondolata.

Második helyen áll mint fegyver az elistentelenítési törekvésekkel szemben: határtalan odaadás Krisztus iránt. Ez a krisztusszeretet a lelkigyakorlatoknak és a Társaság törvénykönyvének is második alap gondolata.

További lényeges elem a Társaságnál a tekintély elve. A liberalizmus fénykorában szívesen támadták, gúny tárgyává tették ezt az elvet és védőit; ma ellenkezőleg, parancsuralmak keletkeznek, melyek az ellentmondást nem tűrik, hanem eltíporják. A Társaság fenntartja a tekintélyelvet, Istennel és Isten törvényes képviselőivel szemben; de az emberi tekintélyt egyrészt visszavezeti az Istenre, tehát az egyedüli, önmagán való abszolút tekintélyre, másrészt éppen

Isten szándékai szerint jogi és erkölcsi korlátok közé is szorítja. Az egyén és a közösség problémája kísért ma mindenütt; a közjónak és az egyéni jónak szembefeszülését látjuk minduntalan. Ezt a problémát csakis a tekintélyelvnek keresztény érvényesítése, erős fenntartása és egyszersmind erkölcsi korlátozása oldja meg. A közjó bizonyos szempontból fölötte áll a magánjónak; de más szempontból az egyének javára van rendelve, az egyén személyes értéke, jogai elpusztíthatatlanok, fölötte állnak minden közösségnek és egyedül az Istennek vannak alárendelve az egész emberi személyiséggel együtt. És ez a szellem hatja át a Társaság egész alkotmányát.

További gondolat e rendi alkotmányban, hogy mindenki szabadon, önelhatározásból adja át magát teljesen Krisztusnak, Egyházának, Istennek; ezzel az önkéntes csatlakozással kap a szerzet igazi testületi lököerőt, melyet mechanikus, megparancsolt uniformizálás sohasem adhat meg.

A Társaság alkotmánya továbbá határozott szolgáltniakarást követel; ez teljesen megfelel a ma mindenféle alakban hatalmasan előtörő kollektív hajlamoknak. Ez viszont a tagokban hallatlan önuralmat, fegyelmezettséget követel meg. És éppen ezt lehel a Jézus-társaság alkotmányának minden sora.

A mondottak alapján kétségtelennek látszik, hogy a Jézus-társaságnak a mai korban is van gondviselés-szerű, Isten-akarta hivatása, és lesz akkor is, ha a mai problémák viharzása rég megszűnt. Mert az alkotmányban megjelölt feladatok általános keresztény és emberi helyek és idők felett álló célkitűzések, melyeknek tudatában a Társaság tagjainak csak azt kell Istentől alázattal kérniök, hogy kegyelmével segítse továbbra is hivatása betöltésére ezt a – Szent Ignác szavaival élve – „legcsekélyebb Jézustársaságot”.